

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBOKWANE/HLAKOLA 2013

MEPUTSO: 80

NAKO: 2 diiri

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO tše THARO, e lego ya A, ya B le ya C.

KAROLO YA A: Tekatlhaloganyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Thutapolelo le Tšhomišopolelo (40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.
3. Araba dipotšišo ka MOKA.
4. Karolo YE NNGWE le YE NNGWE e ngwalwe letlakaleng la yona.
5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga karolo YE NNGWE le YE NNGWE.
6. Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
7. Tshela mothaladi ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.
8. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.
9. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.
10. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:

KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 45.

KAROLO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 20.

KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 55.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1 Badišiša temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka yona.

1	<p>Kgoro ya Tshokollo ya bagolwegwa e thakgotše lenaneo la tsošološo le tshokollo. Lenaneo leo le ketekwa beke ka moka, ngwaga wo mongwe le wo mongwe magareng ga kgwedi ya Lewedi le Diphlane. Maikemišetšomagolo ke go hlohletša moya wa tsošološo ya botho go bagolegwa, go hlohletša setšhaba go amogela bao e bego e le bagolegwa ka diatla tše pedi. Ba swanetše go bonwa e le karolo ya setšhaba e sego manaba a sona. Wo ke mkgwa o mokaone wa go lwantšha bosenyi. Boipiletšo ke bja go lokiša maitshwaro a basenyi go tloga magaeng a bona. Mekgatlo ya setšhaba le tšona dikereke ke bakgathatema ba maemo a godimo lesolong le. Lesolo le ga se la swanela go ba gona nakong ya beke ya tshokollo ya bagolegwa fela, empa le swanetše go ba selomodiro gobane ruri mpšapedi ga di šitwe ke sebata.</p>	10
2	<p>Morerogadi wo o nyaka mananeo ao a nepagetšego a tshokollo. Se se aga bašomedi ba tša tshokollo gore e be dikgwari go tša phetogo le go kgonthišiša tshwaragano le pušo ye kaone. Batho ba tla kwešiša gore tsošološo le tshokollo ke maikarabelo a badudi ka moka, e sego a Kgoro ya Tshokollo fela. Bakgathatema ka moka ba swanetše go itswalanya le go thibela bosenyi. Se se tla dira gore basenyi ba se senye kgafetšakgafetša o ka re ga ba tšwe mo go dulago batho ba bangwe ba maitshwaro a makaone. Setšhaba se na le maikarabelo a go lekola gore bosenyi bo hlolwa ke eng gore ba kgone go bo thibela. Ka go realo go phethagala le le rego thibela malwetši e phala kalafo.</p>	20
3	<p>Kgoro e hlohletša setšhaba go swara dikopano tša go tsošološa moya wa botho, go swara dipoledišano mabapi le ditlhohlo le ditlamorago tša bosenyi. Bengmošomo ba sa na le bothata le bao ba šetšego ba boile dikgolegong. Ke nnete wa longwa ke selwana seswana o tšhaba le legokolodi. Maitshwaro a a setšhaba a ka dira gore batho ba ba ipone ba se na mohola. Se se ka dira gore ba bone go se bokaone bja go feta gore ba iphe tša batho, ba phaye theto ka kgang, bj.bj. e le gore ba tšeelwe hlogong.</p>	30
4	<p>Kgoro ye e fa bagolegwa mabokgoni a a itšego. E dumelela gore bagolwegwa ba tšwetše dithuto tša bona pele ge ba le ka gare ga mananeo a tshokollo. Ba bangwe ba tšwa ka dikgolegong ba apere diphurapura tša dithuto tša godimo. Se se laetša gore go na le bagolegwa ba bohlae bao ge ba ka fiwa sebaka sa go itšhupa, ba ka se tsogego ba boetše ntlwanaswiswi le gatee. Go na le diopedi, boramelao, borabokgabo le ba bangwe bao ba ka kgathago tema ye bohlokwa go godiša ekonomi ya naga.</p>	40

Ke maikarabelo a setšhaba ka kakaretšo go thušana le kgoro ye go lwantšha bosenyi. Bega bosenyi ka mehla go šireletša setšhaba.

[Boithamelolo]

- 1.1.1 Go ya ka temana ya mathomo, maikemišetšo a go thakgola lenaneo la tshokollo ya bagolegwa ke afe? Efa dintlha tše pedi. (4)
- 1.1.2 Go tšwa temaneng ya mathomo, ke bakgathatema bafe ba bohlokwa tshokollong ya bagolegwa? Efa ba babedi. (2)
- 1.1.3 Go tšwa temaneng ya bobedi ke ka lebaka la eng setšhaba se swanetše go nyakišiša ka ga bosenyi. (2)
- 1.1.4 Mongwadi o šupa eng ka mebolelwana goba mantšu a a kotofaditšwego? (2)
- 1.1.5 Go tšwa temaneng ya boraro hlaloša mmolelwana wo "wa longwa ke selwana seswana o tšhaba le legokolodi". (2)
- 1.1.6 Go tšwa temaneng ya boraro, ke bothata bofe bjo batho bao ba tšwago kgolegong ba kopanago nabjo setšhabeng? (2)
- 1.1.7 Na o bona e le tshwanelo gore bagolegwa ba fiwe sebaka sa go ithuta ba le kgolegong? Fahlela. (2)
- 1.1.8 Ntle le go bega bosenyi ke eng gape seo maloko a setšhaba a ka se dirago go thuša go fokotša bosenyi? (2)
- 1.1.9 Ge o be o le Tona ya Tshokollo ya bagolegwa o be o tla dira eng ka bagolegwa ba go ba le diphurapura tša maemo a godimo? (2)
- 1.2 Lebeledišiša diswantšho tše di latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka tšona.

1

2

[Nova Development]

- 1.2.1 Ke setho sefe seo se ripilwego phoofolong ya 2? (1)

- 1.2.2 Na diphoofolo tše ka bobedi di iphediša bjang? (1)
- 1.2.3 Tikologo ya diswantšho tše pedi tše ga e swane. Efa phapano ya tšona. (2)
- 1.2.4 Laetša phapano yeo e tšweletšwago ke diswantšho ka bobedi. (2)
- 1.2.5 Ke tema efe yeo e kgathwago ke diphoofolo tše mererong ya boeti? (2)
- 1.2.6 Ke eng seo se ka dirwago go fokotša polao ya diphoofolo tše? (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

O kgopetšwe go nyakišiša mešomo ya Mošireletši wa Setšhaba gore o tle o e gaše seyalemoyeng.

Bala temana ye e latelago gomme o ngwale **dintlha tše ŠUPA ka mešomo ya Mošireletši wa Setšhaba.**

DITAELO

1. Ngwala dintlha tše šupa mafokong ao a feletšego ka mantšu ao a sa fetego a 70.
2. Nomora mafoko a gago go tloga go 1 go fihla go 7.
3. Ngwala ntlha e tee lefokong le tee.
4. Šomiša mantšu a gago.
5. Ngwala palomoka ya mantšu ao o a šomišitšego ka mašakaneng mafelelong a kakaretšo ya gago.

MOŠIRELETŠI WA SETŠHABA

Molaotheo wa Afrika-Borwa o na le dikarolo tše mmalwa. Ye nngwe ya tšona e bolela ka Mošireletši wa Setšhaba le mošomo wa gagwe. O nyakišiša maitshwaro ao go gononwago gore a kotsi go badudi ba naga ka kakaretšo. Molaotheo o re o swanetše go fa pego ka maitshwaro a mohuta woo. Se se direlwa gore mang le mang a kgotsofale gore nnete o šireletšegile.

Morago ga go fa pego Mošireletši wa Setšhaba o swanetše go tšea magato ao a nepagetšego go sekamolla maitshwaro a mohuta woo. Gape polelo e re šepa la mpša le dubja le sa le meetse. Mošireletši wa Setšhaba o tlamega go tšea maikarabelo le maatla a mangwe ao a a fiwago ke Lekgotlatheramelao la Bosetšhaba. Lekgotlatheramelao la Bosetšhaba le dula profenseng ya Kapa-Bodikela. Mošomo wo mongwe wa Mošireletši wa Setšhaba ke go nyakišiša ditirompe ka kakaretšo ntle tšeo kgorotsheko e šetšego e tšere sephetho ka tšona. Dikgorotsheko di ikemetše gomme diphetho tša tšona di hlohlwa Dikgorongtsheko tša Godimo.

Se bohlokwa ka Mošireletši wa Setšhaba ke go iponagatša, a fihlelelwe gabonolo ke batho le setšhaba ka kakaretšo. Dipego tša Mošireletši wa Setšhaba ga di hwetšagale dikuranteng go swana le pego ya dipapadi. Dipego tša gagwe di hwetšagala fela ge go tloga go nyakega. Se se ra gore motho a ka se no ngwala lengwalo a re o kgopela pego ya Mošireletši wa Setšhaba ntle le lebaka la go kwala.

[E nolofadišwe go tšwa sengwalong sa Molaotheo wa Afrika-Borwa]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO YA 3**

Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

YUNIBESITHI YA BATHO
THUTO KE LESEDI LA SETŠHABA.

Baetapele ba mmakgonthe ba betlwa fela ke Yunibesithi ya Batho

Diphapoši tša moswananoši.   Tikologo ya go lokela dithuto.
Bafahloši ba maitemogelo.   Dihostele moo o dulago ka a mabedi.
Dithuto ke tša maemo a godimo, etla o ithute e sa le nakol!!!
Ge motswadi a šoma a ka lefela ka mokitlana wa go mo lekana.

[Nova Development le boitlhamelo]

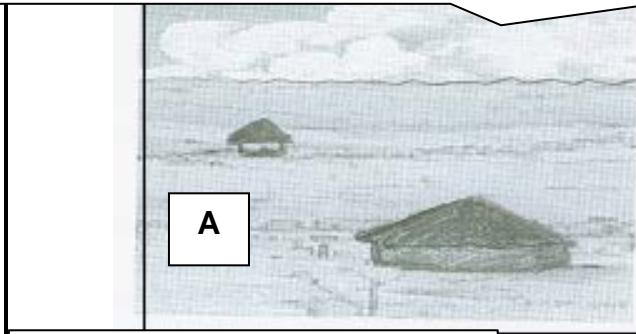
- 3.1 Ke eng seo se kwalakwatšwago/bapatšwago? (1)
- 3.2 Kwalakwatšo/papatšo ye e lebantšhitše sehlopha sefe sa batho?
A Bašomi
B Baithuti
C Bafahloši (1)
- 3.3 Ke ka lebaka la eng mokwalakwatši a šomišitše difonte tša go fapana? (2)
- 3.4 Na mmolelo wo 'go dula ka a mabedi' o ra go reng? (2)
- 3.5 Laetša moano/moeno wa yunibesithi ye, o be o o hlaloše. (2)
- 3.6 Maikutlo a gago ke afe mabapi le batho bao ba aperego diphurapura? (2)

[10]

POTŠIŠO YA 4

Lebeledišiša khathuni le mantšu a ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

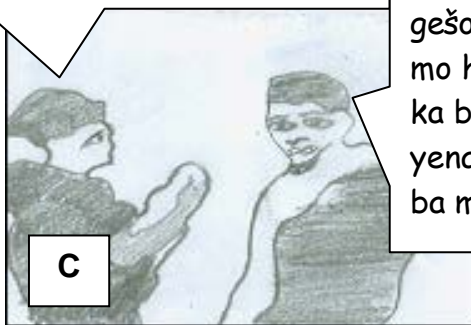
Lefase ke le legolo, le ditiragalo tša lona ke tše ntši. Tše ke tše dingwe tše di diragalago motseng wa Marulaneng, mengwako e phatlaletše mola batho ba sa iphelela bophelo bja go se hlakahlakane.

A

1. Šatee!
ngwana o
belegwe.

B

2. Ke ngwana wa mathomo.
Ruri Modimo a tla a re thuša.
O fihlile moengmofsa ka
sefahlegwana se sebotsana.

C

3. Ke
Hlabirwa, ke
monna wa
gešo. Ke tla
mo hlokomela
ka bonna le
yena a gola a
ba monnatia.

4. Wena o swana le
nna. Ke tla go
godiša ka lerato wa
ba monnanna.

D

[Boitlhamelo]

- 4.1 Tsopola lefoko leo le hlalošago tikologo ya ditiragalo tše go tšwa pegong ya ka godimo ga seswantšho sa A. (1)
- 4.2 Lelahlelwa le: "Šatee!" le tšweletša maikutlo afe? (1)
- 4.3 Ngwana yo a belegwego ke:
A Phejane
B Leitšibolo/Thagaletswalo
C Setlogolo (2)
- 4.4 Na pudula ya 4 khathuning ye e fapana bjang le tše dingwe. (2)
- 4.5 Ke eng se se laetšago gore monna yo o na le maikarabelo? (2)
- 4.6 Tšweletša maikutlo a gago mabapi le tsela yeo tatagolesea a amogelago lesea ka gona mo seswantšhong sa 4. Fahlela maemo a gago. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 5

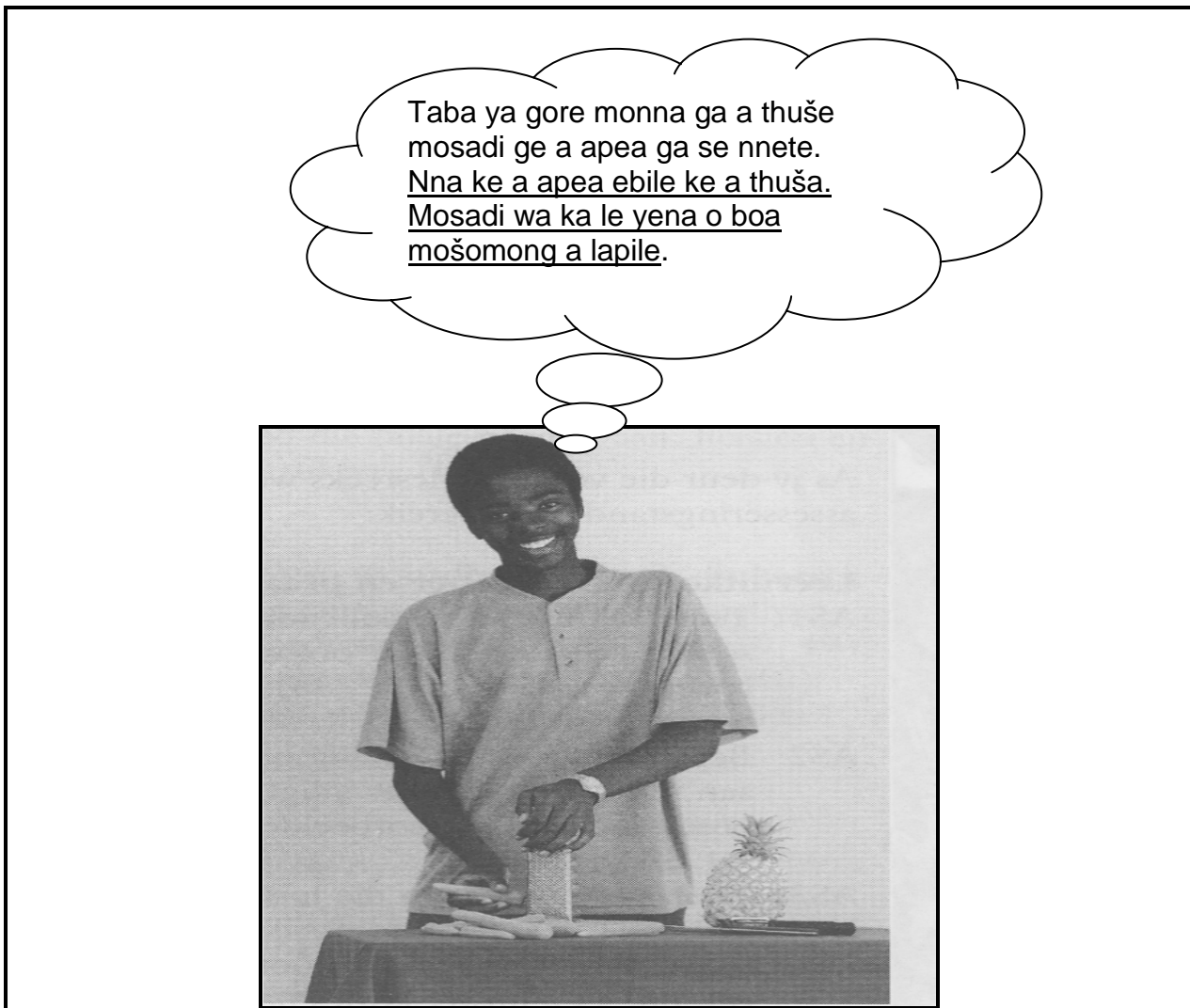
5.1 Bala temana ye e latelago gore o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

<p>Ditlhahlobo di bose ge o badile gomme o kwešiša gore o ngwala eng. Ge o rata dipuku o swana le motho yo mongwe le yo mongwe yo a ratago se se itšego. Bana ba go swana le <u>Mokgaetši</u> ba re go bala o be o hwetše o ka re ga ba sa swarwa ke tlala. O ile go ngwala lephephe la gagwe la pele a re ka tlase ga mohlare patla! E be e se go lapa ga gagwe e le go ikela boyabatho. O be a lepologa bjalo ka bogobe bja potsa gobane o be a <u>sepetše</u> leeto le letelele kudu go ya le go boa sekolong. Le ge go le bjalo, o be a thabetše gore ngwaga wo wona ge e ka se rage e tla tlatša kgamelo. O be a šetše a ipona a le ka gare ga sephatšamaru a lebile Amerika go yo ithutela tša mahlale gona. Malose, e lego kgaetšedi ya Mokgaetši, o dumela gore Mokgaetši o tla tšwelela ka dihora. Malose le yena ke mošemane <u>yo bohlale</u> wa go rata go ithutela tša bokgabo. O ile a lemoga gore Mokgaetši o na le bokgoni bja go ikgetha mme a thoma go mo hlohleletša. Dithunya tše tša bana ba belegwe ke motho yo bohlale, mohumagadi Matlalong.</p>	<p>5</p> <p>10</p> <p>15</p>
--	------------------------------

[Boitlhamelo]

- 5.1.1 Ngwala lešala la maleba sebakeng sa leina le le thaletšwego. (1)
- 5.1.2 Tsopola sekapolelo sa pheteletšo go tšwa temaneng? (1)
- 5.1.3 Lelatodi la lehlaodi le 'letelele' ke:
- A Mpharana
- B Kopana
- C Nnyane (1)
- 5.1.4 Ngwala mošomo wa lebopi le le kotofaditšwego go tšwa mothalong wa 4. (2)
- 5.1.5 Ngwala lelatodi la lentšu le: "Mohumagadi". (1)
- 5.1.6 Bopa lehlathi la felo ka leina le le kotofaditšwego mothalading wa 4, o be o bontšhe ka moo le fetogilego ka gona. (2)
- 5.1.7 Hlama leina ka lediri le 'dumela' o be o le šomiše lefokong la go kwala. (2)
- 5.1.8 Lediri le le thaletšwego mothalading wa 7 ke learogi. Dumela goba o ganetše ka lebaka. (2)
- 5.1.9 Mošomo wa leamanyi le le thaletšwego mothalading wa 12 ke eng? (2)

5.2 Lebelela seswantšho sa go latela gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka sona.

[Boithlamelo le Inthanete]

5.2.1 Kgetha karabo ya maleba go tše di filwego.

Seswantšho se se laetša bophelo bja:

- A Setšo.
- B Sebjalebjae.
- C Segologolo. (1)

5.2.2 Sefahlego sa monna yo se thekga bjang taba yeo a e bolelago. (2)

5.2.3 Ke bošaedi bofe bjo bo bonalago go monna yo? (1)

5.2.4 Na maikutlo a gago ke afe mabapi le seo monna yo a se dirago. (2)
[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80